

**Türkiye’de Yaş Sebze ve Meyve Pazarlama Süreci:
Toptancı Halleri ve Hal Kayıt Sistemi Üzerine Bir İnceleme**

*Marketing Process of Fresh Vegetables and Fruit in Turkey: A Study on
Wholesale Markets and Wholesale Market Registration System*

Atıla DEVECİ 

Sorumlu Yazar | Corresponding Author
Ziraat Y. Müh. | Agricultural Engineer
Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Tarım
Ekonomisi Bölümü
Adana, Türkiye
atiladeveci@gmail.com | 0009-0005-1388-7426

Ömer Faruk EMEKSİZ 

Prof. Dr. | Prof. Dr.
Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi,
Tarım Ekonomisi Bölümü
Adana, Türkiye
femeksiz@cu.edu.tr | 0000-0001-8820-9922.

Makale Bilgileri | Article Information

Makale Türü: Derleme Makale

Geliş Tarihi | Received: 06.05.2025

Yayın Tarihi | Published: 30.06.2025

İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Katkı Oranı | Contribution Rate: A.D. %50;
Ö.F.E. % 50

Etik Beyanı: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur. Bu çalışma birinci yazarın, ikinci yazar danışmanlığında tamamladığı “Adana İlinde, Seçili Yaş Sebze ve Meyve Türlerinde Pazarlama Marjlarının Analizi” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Çıkar Çatışması: Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansman: Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.

Article Type: Review Article

Kabul Tarihi | Accepted: 26.06.2025

Yayın Sezonu | Season: Haziran / June

Plagiarism: The paper has been reviewed by at least two referees and scanned via software.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Lisans | Copyright: CC BY-NC 4.0

Ethical Statement: Ethical principles were followed during the preparation. This study is based on the first author’s master’s thesis entitled “Analysis of Marketing Margins in Selected Fresh Fruit and Vegetables in Adana Province”, completed under second author.

Declaration of Interests: The author(s) have no conflicts of interest to declare.

Funding: No funds, grants, or other support was received.

Atf | Citation: Deveci, A., Emeksiz Ö. F. (2025). Türkiye’de Yaş Sebze ve Meyve Pazarlama Süreci: Toptancı Halleri ve Hal Kayıt Sistemi Üzerine Bir İnceleme. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 26(56), 61-83.
DOI: 10.70854/sobbiad.1693316

Abstract

This study focuses on the role of the Wholesale Market Registration System (Hal Kayıt Sistemi- HKS) in the trade of fresh fruits and vegetables, examining its regulatory function through a review of relevant legislation and literature. The primary aim of HKS is to ensure transparency, enhance traceability, and prevent unregistered transactions within the wholesale markets. By digitally recording data throughout the supply chain from producer to consumer the system contributes to market regulation and stability. The study emphasizes that, rather than introducing new legal amendments, improving the functionality and efficiency of the existing HKS is more crucial for combating informal trade and addressing sectoral challenges. In this context, HKS is not only a registration tool but also an effective mechanism for supervision and market regulation.

Keywords: Fresh fruit and vegetable marketing, Informal trade, Wholesale Market Registration System (HKS)

Öz

Bu çalışma, Hal Kayıt Sistemi’nin (HKS) yaş meyve ve sebze ticaretindeki işlevine odaklanarak, sistemin sektör içerisindeki düzenleyici rolünü mevzuat ve literatür taramasıyla incelemektedir. HKS’nin temel amacı; hal üzerinden gerçekleşen ticarete şeffaflık sağlamak, izlenebilirliği artırmak ve kayıt dışı işlemleri engelleyerek sektörü denetim altına almaktır. Sistem, üreticiden tüketiciye kadar olan zincirde verilerin dijital ortamda kayda geçirilmesini sağlayarak hem ticaretin düzenlenmesine hem de piyasa istikrarının korunmasına katkıda bulunmaktadır. Çalışmada, kayıt dışılıkla mücadelede ve sektörel sorunların çözümünde yeni yasal düzenlemelerden ziyade mevcut HKS’nin işlevselliğinin artırılmasının daha etkili olduğu vurgulanmaktadır. Bu bağlamda HKS, sadece bir kayıt aracı değil, aynı zamanda etkin bir denetim ve düzenleme mekanizması olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yaş sebze ve meyve pazarlaması, Kayıt dışı ticaret, Hal Kayıt Sistemi (HKS)

Giriş

Tarım sektörü, Türkiye ekonomisinin temel dinamiklerinden biri olup, istihdamdan dış ticarete kadar geniş bir etki alanına sahiptir. Bu sektör içerisinde yaş sebze ve meyve üretimi hem üretim hacmi hem de tüketiciye doğrudan ulaşan yapısıyla ayrı bir öneme sahiptir. Ancak üretimin tek başına yeterli olmadığı, bu ürünlerin etkin ve verimli bir şekilde pazarlanmasının da en az üretim kadar stratejik bir boyut taşıdığı bir gerçektir. Türkiye’de yaş sebze ve meyve pazarlama süreci; üreticiden tüketiciye kadar uzanan, çeşitli araçların ve yapısal unsurların yer aldığı çok katmanlı bir sistemle yürütülmektedir.

Bu sistemin temel taşlarından biri olan toptancı halleri, ürünlerin ilk elden satışının gerçekleştirildiği, fiyat oluşumunun belirlendiği ve ticari faaliyetlerin organize edildiği merkezlerdir. Toptancı hallerinin yanında, sektörün dijitalleşme ve şeffaflık ilkeleri doğrultusunda geliştirilen Hal Kayıt Sistemi (HKS) ise, ürünlerin izlenebilirliğini sağlamakta ve kayıt dışılığın önlenmesine katkı sunmaktadır. Bu unsurlar, yalnızca ekonomik değil; aynı zamanda sosyal, lojistik ve hukuki boyutları da içeren geniş kapsamlı bir pazarlama yapısının temelini oluşturmaktadır.

Bu bağlamda, çalışmanın amacı; Türkiye’de yaş sebze ve meyve pazarlama sürecini bütüncül bir bakış açısıyla ele alarak, organizasyonel yapı, toptancı halleri ve HKS’nin işlevleri doğrultusunda sektördeki mevcut durumu değerlendirmek ve karşılaşılan sorunlara yönelik çözüm önerileri sunmaktır. Böylece, yaş meyve ve sebze sektöründe daha etkin, sürdürülebilir ve şeffaf bir pazarlama sistemine ulaşılması yönünde katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Bu çalışmanın temelini, 5957 sayılı Kanun ve buna bağlı yönetmelikler, tebliğler ve genelgeler gibi mevzuat metinleri oluşturmaktadır. Bu çalışma kapsamında, ilgili konunun kuramsal temellerini güçlendirmek amacıyla Ticaret Bakanlığı web sitesi ve literatürden de kapsamlı bir şekilde faydalanılmıştır. Literatür taramasında özellikle son yıllarda yapılmış akademik çalışmalar incelenmiş; mevzuat analizi ise yasa, yönetmelik ve idari düzenlemeler temelinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada nitel yöntem benimsenmiş ve doküman analizi tekniği kullanılarak belgeler sistematik biçimde sınıflandırılıp içerik analiziyle değerlendirilmiştir. Böylece kuramsal bilgi ile uygulamadaki hukuki çerçeve bütüncül bir şekilde ele alınarak konunun teorik ve pratik boyutları ortaya konmuştur.

1. Yaş Sebze ve Meyve Ticareti Üzerine Kurumsal Yapılanma ve Denetim Mekanizmaları

Türkiye’de yaş meyve ve sebze ticareti, üretimden tüketime kadar olan süreçte çok aktörlü bir yapıya sahip olup, bu yapının denetlenmesi ve kayıt altına alınması büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, 5957 sayılı Kanun doğrultusunda yapılandırılan Hal Kayıt Sistemi (HKS), yaş meyve ve sebze ticaretinin şeffaf, izlenebilir ve kayıtlı bir zeminde yürütülmesini sağlamak amacıyla hayata geçirilmiştir. HKS’nin en temel işlevi, ticarete konu olan ürünlerin her aşamada izlenebilmesini sağlayacak bir veri altyapısı kurmak ve bu verileri kamu otoritelerinin denetim süreçlerine entegre etmektir. Bu nedenle taze sebze ve meyve pazarlamasında kullanılan yöntemler, önemli bir pazarlama fonksiyonu oluşturmaktadır (Akpınar vd., 2009).

1.1. Yasal ve Kurumsal Çerçeve (5957 Sayılı Kanun)

26 Mart 2010 tarihinde yürürlüğe giren 5957 sayılı “Sebze ve Meyveler ile Yeterli Arz ve Talep Derinliği Bulunan Diğer Malların Ticaretinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun”; toptancı hallerin kuruluşu, yönetimi, denetimi, hal rüsumu, hal hakem heyeti gibi konuları kapsamlı şekilde düzenlemektedir. Yaş sebze ve meyve ticareti, Türkiye’de Ticaret Bakanlığı ile yerel yönetim birimlerinin eşgüdüm içinde denetim ve düzenleme faaliyetlerini sürdürdüğü bir alandır. Ticaret Bakanlığı, ilgili mevzuatın etkin biçimde uygulanmasını temin amacıyla her türlü idari tedbiri alma, yerel yönetim birimlerine gerekli talimatları verme ve denetim faaliyetlerini gerçekleştirme yetkisi ve sorumluluğuna sahiptir. Yerel yönetimler ise yaş sebze ve meyve ticaretinin düzenli ve sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için, ilgili mevzuat çerçevesinde toptancı hallerini kurmak ve Ticaret Bakanlığı’nın onayı doğrultusunda işletmekle yükümlüdür. Ayrıca, yerel yönetimler tarafından yetki devri suretiyle, gerçek veya tüzel kişiler de toptancı hallerinin kurulması ve işletilmesinde görev alabilmektedir. 5957 sayılı Kanun, yaş sebze ve meyve ticaretinin düzenlenmesi amacıyla toptancı hallerin kuruluş koşullarını, işletme esaslarını ve denetim yetkilerini belirlemektedir. Aynı kanun uyarınca Ticaret Bakanlığı, Hal Kayıt Sistemi’ni kurmakla yükümlü kılınmış, yerel yönetimlere ise toptancı hallerin kurulması ve işletilmesine yönelik yükümlülükler verilmiştir (Resmî Gazete, 2010).

Ticaret Bakanlığı; Kanunun 15. maddesi, Ticaret Bakanlığı’na idari düzenleme, talimat verme, veri izleme ve denetim yetkileri tanır. Ayrıca, madde 16 ile HKS'nin oluşturulması, veri toplama, izlenmesi ve yayımlanması zorunlu kılınmıştır. 5957 sayılı Yasa (2010) kapsamında Hal Kayıt Sistemi (HKS) ile yaş meyve-sebze ticareti dijital olarak izlenebilir hale getirilmiştir. Adanacioğlu ve Yercan (2012), bu düzenlemenin kayıt dışılığın önlenmesine zemin hazırladığını ancak fiilen hayata tam yansımadığını belirtir.

Yerel Yönetim Sorumluluğu: 3. maddede toptancı hallerin kurulması belediyeler ya da özel/kooperatif sahibi gerçek-tüzel kişiler tarafından yapılabilir. Bu işletim, Bakanlık onayı ile şekillenir. Kınıklı vd. (2019) İzmir örneğinde hem belediye ortamında hem de yetki devriyle işleyen modelleri detaylı biçimde incelemiştir. Belediye encümeni onayı, laboratuvar, tasnif, depolama gibi asgari tesislere ve altyapıya sahip olma zorunluluğu getirilmiştir.

1.2. Veri Sistemleri ve Denetim

Hal Kayıt Sistemi (HKS); Ticaret Bakanlığı tarafından geliştirilerek toptancı hallerdeki tüm ticari hareketlerin dijital olarak izlenebilir hale gelmesini sağlamıştır. Bu kapsamda, Ticaret Bakanlığı tarafından oluşturulan ve geliştirilen Hal Kayıt Sistemi (HKS), yaş sebze ve meyve ticaretine ilişkin verilerin kayıt altına alınmasını sağlayarak, sektörde koordinasyonun sağlanması, denetim faaliyetlerinin yürütülmesi ve istatistiki analizlerin yapılması açısından önemli bir araç işlevi görmektedir. HKS, Kanunun 16. maddesine istinaden oluşturulmuş olup, 15 Şubat 2012’de faaliyete geçmiştir. Bu sistem sayesinde;

- Fiyat, hacim gibi veriler merkezi toplanarak analiz edilir.
- Bakanlık ve yerel denetim birimleri koordineli şekilde denetim sağlar.
- İstatistiki değerlendirmelerle piyasa takibi ve kriz yönetimi etkin yürütülür.

Gıda güvenliği; kimyasal kalıntılar ve teknik şartnamelere uyum, HKS tabanlı denetimle daha sistematik şekilde izlenmekte; bu yönde laboratuvar altyapısı ve sertifikasyon sistemleri kurulmaktadır.

Yaş sebze ve meyve ticareti, ürünlerin üretim yerlerinde veya ithalat işlemlerinin gerçekleştiği gümrük kapılarının bulunduğu bölgelerde kurulan toptancı hallerinde, Hal Kayıt Sistemi (HKS) üzerinden pazarlama organları tarafından yapılan bildirimler aracılığıyla yasal zeminde gerçekleştirilmektedir. Her bir pazarlama organı, gerçekleştirdiği ticarete; ürünün tedarik edildiği kaynak, sevk edildiği yer, ürünün türü, çeşidi, miktarı ve işlem tutarına ilişkin bilgileri HKS’ye kaydetmekle yükümlüdür. Bu bildirimler doğrultusunda, sistemde her bir ürün için dijital bir "künye" oluşturulmakta; böylece ürünün üretimden tüketime kadar olan her aşaması kayıt altına alınarak izlenebilir hâle gelmektedir. Ürünlerin toptan veya perakende ticaretini yapan aktörlerin yanı sıra, bu ürünleri taşıyan nakliyeciler ve depolayan işletmeler de ilgili ürünlerin toptancı hallerinden temin edildiğini ve sistem üzerinde doğru beyanlarla bildirildiğini belgelemek zorundadır. Bu uygulama, kayıt dışılığın önlenmesi ve ticaretin şeffaf biçimde yürütülmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Kınıklı vd. (2019), Hal Kayıt Sistemi’nin ürünün üretim noktasından

nihai tüketiciye kadar izlenmesine, dijital künye oluşturulmasına ve bu şekilde kayıt dışılığın önlenmesine olan katkısını vurgulamıştır.

Denetim mekanizmalarının merkezinde Hal Kayıt Sistemi bulunmaktadır. HKS aracılığıyla yapılan bildirimlerde; ürünün menşei, türü, miktarı, fiyatı, sevkiyat bilgileri ve alıcı-satıcı kimlikleri sistematik olarak kayıt altına alınmakta, her ürün için dijital bir künye oluşturularak izlenebilirlik sağlanmaktadır. Bu künyeler, üretimden perakende satışa kadar olan tüm aşamalarda ürünlerin nereden geldiğini ve kaç el değiştirdiğini belgeleyerek, kayıt dışılığı önlemeye yönelik somut bir araç sunmaktadır. Toptancı hallerine giren ya da buralardan çıkan her ürün için bu bildirimlerin eksiksiz yapılması, sistemin işlerliği açısından kritik öneme sahiptir.

Bununla birlikte, sistemin pratikte karşılaştığı sorunlar da dikkat çekicidir. Özellikle küçük üreticilerin sisteme entegrasyonunda yaşanan zorluklar, mobil uygulamaların sınırlı erişilebilirliği, kayıt dışı ticaretin sürmesi ve bazı aktörlerin bildirim yükümlülüklerinden kaçınması, denetim mekanizmasının etkinliğini azaltmaktadır. Ayrıca, perakende düzeyde faaliyet gösteren semt pazarları gibi alanlarda ürünlerin sisteme dahil edilmesi sürecinde yeterli kontrol mekanizmaları bulunmamaktadır. Bu da son aşamada ürün izlenebilirliğinde kopukluklar yaratmaktadır. Hal Kayıt Sistemi'nin uygulamada yetersiz kaldığı ve komisyoncuların büyük bir kısmının bu sistemi etkisiz bulduğu görülmektedir (Kınıklı vd., 2019).

Bu kapsamda denetim sisteminin güçlendirilmesi için çeşitli öneriler sunulabilir. Öncelikle, HKS kullanıcı ara yüzleri sadeleştirilmeli, özellikle küçük ölçekli üreticilere yönelik teknik destek ve eğitim faaliyetleri artırılmalıdır. Yerel yönetimlerin denetim kapasiteleri geliştirilerek, pazar yerlerinde doğrudan gözetim mekanizmaları oluşturulmalı; mobil ekipler aracılığıyla denetimler artırılmalıdır. Ayrıca, üretici örgütlerinin HKS'ye entegrasyonu teşvik edilmeli ve kayıt dışı faaliyetlere karşı caydırıcı cezai yaptırımlar uygulanmalıdır. Yaş meyve ve sebze ticaretinin izlenebilir, güvenli ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması için etkin bir denetim mekanizması zorunludur.

Hal Kayıt Sistemi bu sürecin merkezinde yer almakla birlikte, sistemin tam işlevselliğe kavuşabilmesi için hem kurumsal kapasitenin artırılması hem de paydaşların bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede atılacak her adım, gıda güvenliğini güçlendirecek, kayıt dışılığı azaltacak ve tarım piyasalarının daha sağlıklı işlemesine katkı sağlayacaktır.

1.3. Toptancı Hallerin Yaş Sebze ve Meyve Ticaretindeki Düzenleyici ve Denetleyici Rolü

Toptancı haller, yaş meyve ve sebze ticaretinin düzenli, izlenebilir ve denetlenebilir şekilde yürütülmesini sağlayan temel yapılar arasında yer almaktadır. Bu haller, üreticiden tüketiciye kadar uzanan tedarik zincirinde ürünlerin toplanması, sınıflandırılması, fiyatlandırılması ve dağıtımında merkezi bir rol üstlenir. Ticareti kayıt altına almak ve şeffaf fiyat oluşumunu sağlamak amacıyla dijital sistemler üzerinden işlem yapılmasını zorunlu kılan yasal düzenlemelerle desteklenen bu yapılar, aynı zamanda gıda güvenliği, kalite kontrolü ve piyasa istikrarı açısından da

kritik önemdedir. Denetim yetkisi hem merkezi idare hem de yerel yönetimler arasında paylaştırılmış olup, bu yapı sayesinde toptancı haller sadece ticaretin yürütüldüğü alanlar değil, aynı zamanda piyasa gözetiminin ve kamu otoritesinin etkinliğinin sağlandığı yerler hâline gelmiştir. Bu işlevsellik, ürün hareketlerinin izlenmesi, kayıt dışılığın azaltılması ve üretici ile tüketici arasındaki aracılık zincirinin denetlenmesi açısından stratejik bir değer taşımaktadır.5957 sayılı Kanun kapsamında toptancı halleri;

- Yaş meyve ve sebze ticaretinin kayıt altına alınması,
- Arz-talep dengesi içinde fiyat oluşumunun sağlanması,
- Haksız ticari uygulamaların önlenmesi,
- Kayıt dışı ekonomiyle mücadele,
- Gıda güvenliğinin izlenmesi,
- Merkezi ve yerel düzeyde denetim yapılabilmesi

açılarından sistemin kilit denetim ve düzenleme noktalarıdır.

Ancak akademik çalışmalar, uygulamada altyapı eksiklikleri, kurumsal kapasite sorunları ve kayıt dışılık gibi engellerin bu işlevlerin etkin biçimde yerine getirilmesini sınırladığını göstermektedir. Adanacıoğlu ve Yercan (2012) tarafından yapılan bir çalışmada, Yeni Hal Kanununun yürürlüğe girmesine rağmen kayıt dışı işlemlerin önlenemediği, yaş meyve ve sebze ticaretinde toptancı hallerinin müzayede, depolama, tasnifleme ve ambalajlama tesisleri ile laboratuvar ve soğuk hava deposu gibi alt yapı eksiklikleri nedeniyle pazarlama ve yardımcı hizmetleri yerine getirmede işlevsiz kaldığı, gıda güvenilirliğinin ihmal edildiği, kayıt dışılığa bağlı olarak rekabet şartlarının oluşturulamadığı, üretici ile tüketici arasındaki pazarlama marjının oldukça yüksek olduğu ve bunun giderek arttığı belirtilmiştir (Adanacıoğlu ve Yercan, 2012).

Toptancı halleri, yaş sebze ve meyve toptan ticaretinin serbest piyasa koşullarında yürütüldüğü, ürün fiyatlarının alıcı ve satıcı arasında karşılıklı anlaşmayla belirlendiği, arz ve talebe müdahale edilmeyen pazar yapılarıdır. Bu yapılar, ekonomik faaliyetlerin tam rekabet koşulları altında gerçekleşmesini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Aynı zamanda toptancı haller, yaş sebze ve meyve ürünlerinin analiz edilmesi, depolanması, ayıklanması, sınıflandırılması, hazırlanması, ambalajlanması, işaretlenmesi ve etiketlenmesi gibi pazarlama işlemlerinin yasal denetim altında, nitelikli koşullarda yürütülmesine olanak tanımaktadır. Toptancı Halleri, yaş sebze ve meyve ticaretinin kalite, standart ve sağlık kurallarına uygun olarak serbest rekabet sistemi içerisinde yapılmasını sağlamak, üretici ve tüketiciler ile yaş sebze ve meyve ticaretini meslek edinenlerin çıkarlarını dengeli ve eşit şekilde korumak amacıyla kurulmaktadır (Yılmaz, 2007).

Yaş sebze ve meyve ticaretine konu olan her ürün, Hal Kayıt Sistemi’ne (HKS) bildirilmek suretiyle yalnızca toptancı halleri dâhilinde pazarlanabilmektedir. Ancak bazı istisnai durumlarda, HKS’ye bildirimde bulunmak kaydıyla, ürünlerin toptancı hali dışında da toptan satışı mümkün kılınmıştır. Bu istisnalar; sanayi üretiminde kullanılmak üzere pazarlanan ürünler, ithalat ve ihracat amacıyla işlem gören ürünler, üretici örgütlerince doğrudan satılan mallar, Organik Tarım Kanunu

kapsamındaki sertifikalı ürünler ve İyi Tarım Uygulamaları kapsamında sertifikalandırılmış ürünleri kapsamaktadır.

Bunun yanında, perakende olarak ya da toptancı halinde toptan satış yapmak ya da sadece kendi tüketiminde kullanmak amacıyla fatura veya müstahsil makbuzu karşılığında doğrudan üreticilerden yapılan toptan alımlar da HKS' ye bildirilmek koşuluyla toptancı hali dışında gerçekleştirilebilmektedir. Bu istisnalar haricindeki tüm yaş sebze ve meyve ticareti elektronik ticaret yoluyla yapılan satışlar da dâhil olmak üzere yalnızca toptancı haller aracılığıyla yürütülmektedir. Ticarete konu ürünün işlem gördüğü pazarlama kanalına bağlı olarak, Ticaret Bakanlığı ve ilgili yerel yönetim birimleri tarafından müştereken belirlenen rüsum bedeli (yaş sebze ve meyve ticaretinden alınan vergi tutarı) değişiklik göstermektedir. Hal dâhilinde pazarlanan ürünlerden toplam ticaret bedelinin %1'i oranında rüsum alınırken; toptancı hali dışında, ancak HKS bildiriyle gerçekleştirilen yasal satışlardan bu oran %2'ye çıkmaktadır. Hal dışında yapılan yasal ticaret genellikle zayıat oranını en aza indirmek amacıyla yürütülen; sanayiciler tarafından sınaî üretim amacıyla, ihracatçılar tarafından dış pazarlara sunulmak üzere ve üretici örgütlerince doğrudan gerçekleştirilen satışları kapsamaktadır. HKS uygulamaları, pazarlama zincirinin izlenebilirliği açısından önemli katkılar sunmaktadır (Ölmez ve Demirörs, 2015) (Kınıklı vd., 2019).

Yaş sebze ve meyve ticareti, Ticaret Bakanlığı kurumlarının denetim ve kontrolünde, ilgili İl'in Belediyesi ya da İl Belediyesinin kurulmasına müsaade ettiği özel toptancı hallerinin yönetiminde gerçekleştirilmektedir. Türkiye'de belediyelerce bizzat işletilen 170 adet toptancı halinin yanı sıra 6 adet de özel toptancı hali mevcuttur. Türkiye'de toptancı hallerin sayısı 177 adet (2009 yılında 191 adet) olup, çoğunlukla altyapı eksiklikleri giderilememiştir. Ayrıca, Türkiye'deki haller büyüklük kriterlerine göre sınıflandırıldığında, yaklaşık %90'ı küçük sınıfına girmektedir (Albayrak, 2009). (Çizelge 1)

Çizelge 1: Türkiye Yaş Sebze ve Meyve Halleri Sayısı (2025)

S/N	Yaş Sebze ve Meyve Halleri	Sayı (Adet)
1	Belediye Toptancı Hal Sayısı	170
2	Özel Toptancı Hal Sayısı	6
Toplam Toptancı Hal Sayısı		176

Kaynak: Ticaret Bakanlığı (<https://ticaret.gov.tr/istatistikler/bakanlik-istatistikleri/ic-ticaret-ve-tuketici-istatistikleri/meyve-ve-sebze-ticareti-verileri>), Son Erişim:14.04.2025

1.4. Yaş Sebze ve Meyve Tedarik Zincirinde Perakende Pazarlama Kanallarının Rolü ve 5957 Sayılı Kanun'un Etkisi

Yaş meyve ve sebze ticareti, tarladan sofraya uzanan çok aşamalı bir süreci kapsar. Bu sürecin son halkasını oluşturan perakende pazarlama kanalları; semt pazarları, süpermarketler, manavlar ve üretici pazarları gibi satış noktalarını içerir ve ürünün nihai tüketiciye ulaşmasında kritik rol oynar. 5957 sayılı Kanun, bu aşamayı sistemin ayrılmaz bir parçası olarak tanımlayarak, perakende satış noktalarının

toptancı halleri aracılığıyla kayıtlı ürün temin etmesini ve Hal Kayıt Sistemi (HKS) üzerinden işlem yapmasını zorunlu kılmıştır. Böylece ürün akışı izlenebilir hâle getirilmiş, piyasa düzeni ve gıda güvenliği güçlendirilmiştir. Perakende kanallar aynı zamanda üreticinin emeğini değere dönüştürmesini ve tüketicinin adil fiyatla güvenli ürüne ulaşmasını sağlar. Bu yapılar, yalnızca ticaretin son noktası değil, aynı zamanda ekonomik denge ve toplumsal fayda açısından da önemli işlevler üstlenir.

Yaş sebze ve meyve ürünlerinin perakende düzeyde pazarlanmasında, belirli günlerde kurulan semt pazarları, ürünlerin nihai tüketicisiyle buluştuğu en yaygın perakende pazarlama kanallarından biridir. Semt pazarları, yerel yönetimler tarafından belirlenen alanlarda, haftanın genellikle bir veya iki günü kurulan ve yaş sebze ile meyve ürünlerinin serbest piyasa koşulları altında perakende olarak satışa sunulduğu geçici piyasa yapılarıdır. Perakendeciler pazarda sahip oldukları güç nedeniyle tüketici talebini, tüketicilerin neyi, nasıl ve nerede satın aldıklarını şekillendirmektedir (Chen, 2007).

Tüketicilerin semt pazarlarını tercih etmesinde çeşitli etkenler rol oynamaktadır. Bu etkenler arasında; ürün çeşitliliğinin fazla olması, fiyatların genellikle daha makul düzeylerde seyretmesi, pazarlık imkânı sunulması, pazar yerinin ikametgâha yakınlığı, ürünlerin taze ve doğal olması gibi unsurlar öne çıkmaktadır. Bu özellikleriyle semt pazarları, hem tüketici tercihlerinde önemli bir yer edinmekte hem de yaş sebze ve meyve ticaretinin yerel ölçekte canlılığını sürdüren temel perakende noktaları arasında yer almaktadır. Pazarlar, en düşükten en yüksek gelir düzeyine kadar tüm toplumsal gruplara hitap etmeleri, alıcılara seçenekler sunmaları, ucuzlukları ve kolay erişilebilir olmaları yüzünden yarattıkları şehrsel sorunlara rağmen, asla önemlerini kaybetmeyecek gibi görünmektedirler (Özgüç ve Mitchell, 2000).

Organize perakende zincirleri, son yıllarda Türkiye’de yaş sebze ve meyve perakende pazarında hızla büyüyerek geleneksel kanallara kıyasla daha geniş ürün yelpazesi ve operasyonel avantajlarla önemli bir pay elde etmiştir. Türkiye’de geleneksel perakende yapıları olan bakkal, manav, büfe ve zincir dışı küçük marketler hâlen varlığını korumakla birlikte, son on yıllık süreçte organize hızlı tüketim malları perakendeciliği belirgin bir büyüme göstermiş ve yaş sebze ile meyve satışında dikkate değer bir pazar payı elde etmiştir. Bu gelişme, organize perakende zincirlerinin sahip olduğu geniş tedarik ağı, ürün çeşitliliği, kalite kontrolü, standardizasyon, esnek ödeme koşulları, işletme güvenilirliği ve etkili pazarlama stratejileri gibi avantajlarla doğrudan ilişkilidir.

Organize perakende yapıları, yaş sebze ve meyve tedarikinde büyük ölçekli ve planlı alım gücüne sahip olmaları sayesinde ürünlerin hem kalite hem de süreklilik açısından standart bir yapıda tüketiciye ulaştırılmasına olanak sağlamaktadır. Bu yönüyle organize perakendecilik, geleneksel satış kanallarının sunduğu esneklik ve birebir hizmetten farklı olarak, ölçek ekonomisinin ve teknolojik altyapının avantajlarını yansıtan çağdaş bir perakende pazarlama modelidir.

Teknolojik gelişmeler, hızlı nüfus artışları ve kentleşme, nüfusun sosyodemografik yapısındaki değişimler, tüketici davranışları ve alışkanlıklarının farklılaşması, pazarlama yönetiminin katkısıyla meydana çıkan yeni ihtiyaçlar ve aynı

ihtiyaçlara cevap verecek ürün ve marka sayısındaki artışlar perakendecilik sektöründe de değişime sebep olmuştur (Aksulu, 2000).

Sonuç olarak, 5957 sayılı Kanun'un öngördüğü düzenlemeler doğrultusunda perakende pazarlama kanalları, yaş meyve ve sebze ticaretinin hem kayıt altına alınmasında hem de sistemin şeffaf, güvenilir ve sürdürülebilir işleminde temel bir rol üstlenmektedir. Bu kanalların işlevselliği, yalnızca ticari verimlilik açısından değil, tüketici sağlığı, gıda güvenliği ve kamu denetimi açısından da stratejik bir öneme sahiptir.

2. Hal Kayıt Sistemi (HKS)

Hal kayıt sistemi (HKS); 5957 sayılı kanunun 11.03.2010 yılında kabul edilmesi ve 1.1.2012 tarihinde yürürlüğe girmesi ile yaş sebze ve meyve ticaretinde aktif olarak kullanılmaya başlanmıştır. Taze sebze ve meyvelerin tüketim oranları oldukça yüksek olduğu için ticari olarak da oldukça önemli besin maddeleri arasında yer almaktadırlar. Diğer yandan bu gıdalar kayıt dışı işlemlere de oldukça müsaittir. Ancak kayıt dışı işleme dâhil edilen taze sebze ve meyveler hem ekonomik hem de sağlık açısından topluma zarar vermektedir (Çetin, 2009).

Hal kayıt sisteminin yürürlüğe girmesi ile

1.Yaş sebze ve meyve ticareti ile ilgili meslek grup ve mensuplarının kayıt altına alınması,

2.Üreticiden, nihai tüketiciye kadar olan tüm pazarlama aşamalarında yaş sebze ve meyve ticaretinin kayıt altına alınarak, kayıt dışılığın önlenmesi,

3.Hal Kayıt Sistemi ile ilgili güncel veri tabanı oluşturularak, yaş sebze ve meyve ticaretinin elektronik ortamda takip edilmesi,

4.Kamu sektöründe karar vericilerin yaş sebze ve meyve ticaretinin daha sağlıklı yapılabilmesi adına üretim ve tüketim politikaları, dış ticaret politikaları vb. gibi işlemlerde ihtiyaç duyduğu istatistiksel işlemler ve veri tabanı ile daha sağlıklı kararlar alabilmesi ve düzenlemeler yapılabilmesi,

5.Ticaret Bakanlığı kurum ve kuruluşları, yerel yönetim toptancı halleri gibi sektörün kontrol ve denetim organlarının arasında ortak bilgi paylaşımı ve iletişimin sağlanması,

6.Yaş sebze ve meyve sektörü ile ilgili her konuda hesap verilebilirlik ile saydamlığın sağlanması,

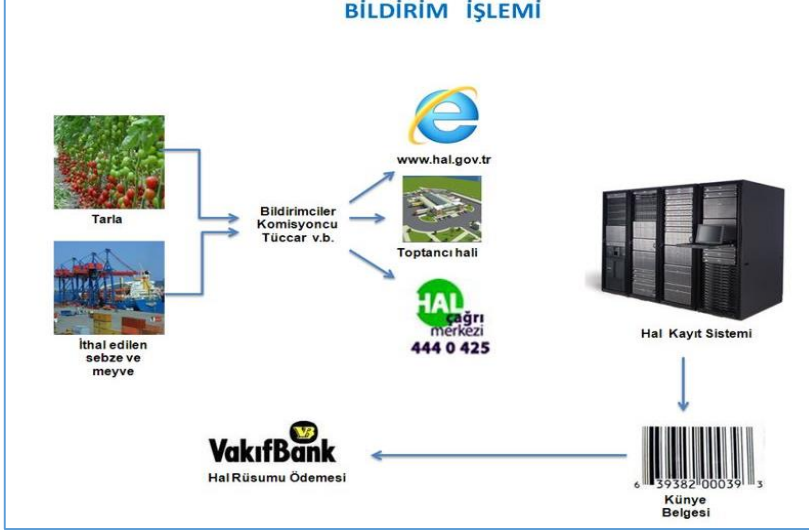
7.Tüketicilerin, ürün künyeleri ve HKS mobil uygulamaları sayesinde tükettikleri ürünün nerede ve kim tarafından üretilip hangi değerlerle el değiştirdiği, gibi bilgilere ulaşabilmesi, amaçlanmıştır. HKS sistemine ilişkin bilgi eksikliği, uygulamada en büyük sorunlardan biri olarak öne çıkmaktadır (Kınıklı vd., 2019).

2.1. Bildirim İşlemi

Bildirim; ürünlerin üretildiği yerden ya da ithalatı yapılan ürünlerin ülkeye girdiği gümrük kapısının bulunduğu yerden itibaren nakliyesi henüz başlamadan önce HKS' ye taşınacak ürünün çeşidi, miktarı, tutarı ve nakliye safhaları gibi bilgilerinin ticareti gerçekleştiren alıcı tarafından beyan edilme işlemidir. Bildirim;

ürünlerin üretim veya gümrük noktalarından sevk öncesi HKS’ye elektronik olarak beyan edilmesi süreci olup, çağrı merkezi, mobil uygulama, web servisi gibi farklı erişim yollarıyla yapılabilmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2012) (Mysoft, 2019). Üreticiden temin edilen ürünler; adet ile yapılan satışlarda en az 150 adet, bağ ile yapılan satışlarda en az 50 bağ, kilogram ile yapılan satışlarda en az 100 kg olacak şekilde, HKS’ de kayıtlı kullanıcı kodu ve şifresiyle ürünün miktarı, tutarı ve sevk edileceği yer belirtilerek, bildirim işlemi gerçekleştirilmektedir. (Şekil 1)

Şekil 1: Bildirim İşlemi Algoritması



Kaynak: Ticaret Bakanlığı(<https://ticaret.gov.tr/ic-ticaret/bilgi-sistemleri/hal-kayit-sistemi-hks>),
Son Erişim:14.04.2025

Bildirimler, ürünlerin üretildiği bölgedeki, ithal edilen ürünler ise gümrük kapısının bulunduğu yerdeki yaş sebze ve meyve toptancı hal müdürlüklerinden doğrudan yapılabileceği gibi;

- 444 0 425 (444 0 HAL) numaralı HKS Çağrı Merkezi üzerinden,
- Hal müdürlüklerinden,
- HKS mobil uygulamalarından,
- E Bildirimle,
- Ticaret İl Müdürlüklerinden,
- WEB servsinden (www.hal.gov.tr),

yukarıdaki seçenekler üzerinden de yapılabilmektedir. Yaş sebze ve meyve sektör mensupları, yaş sebze ve meyve ticaretinde bildirim işlemlerine ilişkin, bilgi alma, uygulamalara yönelik her türlü teknik destek, şikâyet, öneri vb. gibi konularda da bu seçenekler aracılığıyla hizmet alabilmektedir. Çizelge 2’de 2025 yılı içinde yapılan bildirim miktarı ve kaynakları görülmektedir.

Çizelge 1: Bildirim Kaynakları (Mart.2025)

S/N	Bildirim Kaynağı	Sayısı (Adet)	Oran (%)
1	Çağrı Merkezi	52	0,0003
2	E Bildirim	502.830	2,7
3	Hal Müdürlükleri	1.731	0,009
4	Ticaret İl Müdürlükleri	-	0
5	WEB Servisi	18.044.495	97,0
TOPLAM		18.600.993	100

Kaynak: Ticaret Bakanlığı (<https://ticaret.gov.tr/istatistikler/bakanlik-istatistikleri/ic-ticaret-ve-tuketici-istatistikleri/meyve-ve-sebze-ticareti-verileri>), Son Erişim:14.04.2025

Üreticiler, yasal mevzuatta belirtilen miktar sınırları çerçevesinde (en fazla 200 kg) ve belirlenen satış alanlarında (üretici pazarları, semt pazarları vb.) ürettikleri ürünleri perakende olarak doğrudan tüketicilere arz etmeleri durumunda, söz konusu ürünlerin henüz ticarete konu olmamış olması kaydıyla, yaş sebze ve meyve toptancı hallerine veya sınıai işletmelere sevki sırasında bildirimde bulunmakla yükümlü değildir.

Kınıklı vd. (2019), İzmir örneğinde yaptıkları çalışmada, üreticilerin 200 kg sınırı altında gerçekleştirdiği doğrudan perakende satışlarda bildirim yükümlülüğünün olmadığını, ancak üretici bu eşiği aştığında veya toptancı/pazarlama kuruluşlarına satış yaptığında bildirimin zorunlu hale geldiğini belirtmiştir.

Ancak perakende satış öncesinde ticarete konu olan her türlü yaş sebze ve meyve için, satış işleminin gerçekleştirilmesinin ardından bildirimde bulunma sorumluluğu, ürünü satın alan toptancı ya da pazarlama kuruluşuna aittir. Bildirimin yapılmaması ya da gerçeğe aykırı beyanlarla gerçekleştirilmesi durumunda, sevkiyat sürecinde yer alan alıcı, pazarlama kanalı ve sevkiyatı gerçekleştiren kişi veya kuruluşlar dâhil olmak üzere tüm paydaşlar, ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde idari ve cezai yaptırımlara tabi tutulacaktır.

HKS verilerine göre 2012 yılında yaklaşık 8,5 milyon adet olan bildirim sayısı, sistemin her geçen yılda geliştirilmesi ve gerçekleştirilen denetim ve yaptırımlar neticesinde 2024 yılında yaklaşık 223 milyon adet seviyesine yükselmiştir. Sistemin devreye alındığı 15 Şubat 2012 itibarıyla kullanıcılar HAL kayıtlarına önceden erişim sağlayabilmiş, Ocak 2012’de çağrı merkezi hizmeti sunulmaya başlanmıştır (Ticaret Bakanlığı, 2012). (Çizelge 3)

Çizelge 2. Bildirim Miktarları

YILLAR	Bildirim Sayısı (Milyon Adet)	Endeks
2012	8,5	100
2013	15,6	182
2014	84,3	987

2015	128,4	1.505
2016	142,9	1.674
2017	149,8	1.754
2018	160,4	1.878
2019	164,2	1.924
2020	182,1	2.133
2021	193,1	2.262
2022	209,3	2.452
2023	207,6	2.431
2024	223,2	2.614

Kaynak: Ticaret Bakanlığı (<https://ticaret.gov.tr/istatistikler/bakanlik-istatistikleri/ic-ticaret-ve-tuketici-istatistikleri/meyve-ve-sebze-ticareti-verileri>), Son Erişim:14.04.2025

2.2. Künye

Bildirim işleminin gerçekleştirilmesinin ardından, Hal Kayıt Sistemi (HKS) tarafından ilgili ürüne ait bir künye oluşturulmaktadır. Bu künye; ürünün üretim yeri, cinsi, miktarı, üretici ya da işletme bilgileri ile varsa ürün sertifikasyonuna ilişkin verileri içeren ve yaş sebze ile meyvelerin perakende satışa sunulduğu alanlarda bulundurulması zorunlu olan bir kimlik belgesi niteliği taşımaktadır.

Künye, tüketicilere ürünün tarladan sofraya uzanan tedarik zincirini şeffaf biçimde gösteren bir enformasyon aracı olarak işlev görmektedir. Her bir bildirim karşılığında, ürüne özel benzersiz bir künye numarası oluşturulmakta olup, bu numara ürünle ilişkili izlenebilirliği sağlamaktadır. Bu künye; ürünün üretim yeri, cinsi, miktarı, üretici ya da işletme bilgileri ile varsa ürün sertifikasyonuna ilişkin verileri içeren ve yaş sebze ile meyvelerin perakende satışa sunulduğu alanlarda bulundurulması zorunlu olan bir kimlik belgesi niteliği taşımaktadır (Ticaret Bakanlığı, 2012).

Ürün künyesinde; HKS künye numarası, üretim tarihi, üreticinin adı ve soyadı, ticaret unvanı, ürün miktarı, üretim yeri, işletme adı ve ürünün pazarlama sürecindeki her aşamada oluşan fiyat bilgileri yer almaktadır. İthal ürünlerde ise ithalata ilişkin ilave bilgiler de bu künye üzerinde belirtilmektedir. Künye numarası aracılığıyla ürüne ilişkin detaylı verilere HKS mobil uygulaması ile Ticaret Bakanlığı ve e-Devlet dijital platformları üzerinden erişim sağlanabilmektedir.

5957 sayılı Kanun kapsamında, HKS tarafından oluşturulan bu künyelerin, ticareti yapılan ürünlerin muhafaza edildiği kasa, ambalaj kutusu gibi her türlü taşıma ve saklama aracında, herkes tarafından açıkça görülebilecek şekilde bulundurulması yasal bir zorunluluktur. Künye bilgilerinde yer alan barkodlar ve mobil uygulamalar vasıtasıyla, her bir ürünün üreticiden nihai tüketiciye kadar geçtiği pazarlama kanalları ve bu sürece dâhil olan pazarlama organları, tüketiciler tarafından kolaylıkla sorgulanabilmektedir. (Şekil 2)

Şekil 2: Künye Sorgulama

26.09.2023 00:42		Ticaret Bakanlığı - Ürün Künyesi Sorgulama	
Ticaret Bakanlığı			
Ürün Künyesi Sorgulama			
Hal Kayıt Bilgileri			
Künye Numarası	2013959230124929601		
Mal Sahibi Adı Soyadı / Unvanı	MİGROS TİCARET A.Ş.		
Üretici Adı Soyadı / Unvanı	POLAT AKPOLAT		
Ürünün Adı	MANDALİNA		
Ürünün Cinsi	DİĞER		
Ürünün Türü	İyi Tanım		
İlk Bildirim Zamanı	05/01/2023 10:44:27		
Üretim Yeri (İl/ilçe/Belde)	ADANA/YÜREĞİR/MERKEZ KÖYLER		
Bildirim Kayıt Zamanı	13/09/2023 02:10:44		
Ürünün Gideceği Yer (İl/ilçe/Belde)	ADANA/ÇUKUROVA/MERKEZ		
Tüketim Yeri	TOROS ADANA MAĞAZASI		
e-Devlet Kapısı'nın kurulması ve yönetilmesi görevi T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi Başkanlığı tarafından yürütülmekte olup, sistemin geliştirilmesi ve işletilmesi Türksat A.Ş. tarafından yapılmaktadır.			
©2023 Tüm Hakları Saklıdır. Gizlilik, Kullanım ve Telif Hakları bildiriminde belirtilen kurallar çerçevesinde hizmet sunulmaktadır.			

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, Ürün Künyesi Sorgulama, (<https://www.turkiye.gov.tr/gumruk-ve-ticaret-urun-kunyesi-sorgulama?sorgu=sonucu>), Son Erişim:14.04.2025

2.3. HKS Mobil

Ticaret Bakanlığı tarafından, yaş sebze ve meyve ticaretinde yer alan pazarlama kanallarındaki tüm paydaşların ve nihai tüketicilerin, ticarete konu ürünlere ilişkin bilgilere en hızlı ve kolay biçimde erişimini sağlamak amacıyla oluşturulmuştur.2018 yılı itibarıyla mobil tabanlı bir uygulama kullanıma sunulmuştur (Ticaret Bakanlığı, 2012). Bu uygulama aracılığıyla, yaş sebze ve meyve ticareti sırasında ürün künyelerinde yer alan kare kodların okutulması yoluyla, ürünle ilgili detaylı bilgilere erişim sağlanabilmektedir.

Kare kodun okutulması neticesinde yalnızca künyede yer alan temel bilgiler değil, aynı zamanda ürünün pazarlama süreci boyunca kaç kez el değiştirdiği ve her aşamada hangi fiyatlarla işlem gördüğü gibi ticari veriler de kullanıcıların erişimine açılmaktadır. Pazarlama süreci boyunca ürünün işlem gördüğü tüm aşamalardaki bilgiler kare kod aracılığıyla izlenebilmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2012).

Bu sayede, yaş sebze ve meyvelerin üretim aşamasından nihai tüketiciye ulaşınca dek geçtiği tüm pazarlama organları ve kanalları ile bu süreçte oluşan

pazarlama marjları kayıt altına alınmakta; böylece hem ticaret zincirinde yer alan aktörlerin hem de nihai tüketicilerin şeffaf ve güncel bilgiye ulaşması mümkün kılınmaktadır. Kare kod aracılığıyla ürünün üretimden tüketime kadar tüm süreç boyunca bilgiye erişim sağlanabilmektedir (Astill vd., 2019) (Kurtuluş ve Sen, 2014). (Şekil 3)

Şekil 3: HKS Mobil Uygulama



Kaynak: Ticaret Bakanlığı, Hal Kayıt Sistemi (HKS). (<https://ticaret.gov.tr/ic-ticaret/bilgi-sistemleri/hal-kayit-sistemi-hks>) Son Erişim:14.04.2025

Ayrıca kayıt altına alınan bu verilerle oluşturulan veri tabanıyla; yaş sebze ve meyvelerin arz ve talep durumuna göre belirlenecek ticaretinin kaliteli, standartlara ve gıda güvenilirliğine uygun olarak serbest rekabet koşulları içinde yapılması hususunda alınabilecek önlemler, uygulanacak politikalar için istatistiki veri tabanının oluşturularak, kontrol ve denetim olanakları sağlanmaktadır. Tüketicilerin %87,17’si meyve ve sebzelerin karekodlu takibi yapılırsa kullanmak istediklerini, %86,17’si ise Ticaret Bakanlığı tarafından yapılan meyve ve sebzelerin karekodlu takibini sağlayan mobil uygulamayı kullanmak istediklerini ifade etmişlerdir (Aytop vd., 2022). (Şekil 4)

Şekil 4: HKS Mobil ile Barkodlu Künve Sorgulaması

KÜNYE BİLGİLERİ		FİYAT BİLGİLERİ	
Ürün	: MANDALINA/İyi Tanım/DİĞER	POLAT SEBZE MEYVE NARENCİYE SANAYİ VE TİCARET ANONİM	
Üretici	: POLAT AKPOLAT	Tüccar (Hal İç)	Alış Fiyatı 5 TL
Üretim Yeri	: ADANA/YÜREĞİR/MERKEZ KÖYLER		
İlk Bildirim Tarihi	: 05.01.2023		
İşletme Adı	: MİGROS TİCARET A.Ş	MİGROS TİCARET A.Ş	Market Alış Fiyatı 14 TL
Tüketim Yeri	: ADANA/ÇUKUROVA/MERKEZ		

Kaynak: 5957 sayılı Kanun ve HKS mobil uygulamasından faydalanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

3. Hal Kayıt Sistemi Kapsamında Yaş Sebze ve Meyve Ticareti; Pazarlama Organları, Bildirim Süreçleri ve Yasal Yükümlülükler

Ticaret Bakanlığı'nın denetim ve sorumluluğunda faaliyet gösteren Hal Kayıt Sistemi (HKS), yaş sebze ve meyve ticaretine konu olan ürünlerin üreticiden nihai tüketiciye kadar izlenebilirliğini amaçlamaktadır. Tüm pazarlama organlarını sistem dâhilinde kayıt altına almaktadır (Ticaret Bakanlığı, 2012). Pazarlama faaliyetlerini sürdüren ve gerekli koşulları sağlayan gerçek ve tüzel kişiler, HKS'ye faaliyet kapsamlarına uygun farklı unvan ve sorumluluklarla kaydedilmektedir. HKS'ye üye olan pazarlama organları, yalnızca yetki alanları kapsamında ticaretini gerçekleştirecekleri ürünler için bildirimde bulunarak faaliyetlerini sürdürebilmektedir.

Toplu olarak yaş sebze ve meyve alımı, satımı, sarfı, işlenmesi veya devri gibi ticari faaliyetleri yürüten pazarlama organları, ilgili mevzuat uyarınca "bildirimci" olarak tanımlanmaktadır. Bildirimde bulunmakla yükümlü olan tüm gerçek ve tüzel kişiler, HKS'ye kayıt yaptırmak zorundadır. Aynı zamanda, yaş sebze ve meyvenin tasnif edildiği, işlendiği, depolandığı veya sevk edildiği tüm tesis, depo, işletme, dağıtım merkezi ve şubeler de sisteme dâhil edilmelidir.

Yaş sebze ve meyve toptancı hallerinde faaliyet gösteren sektör mensupları, yerel yönetimlerin idaresinde bulunan Hal Şube Müdürlükleri aracılığıyla; toptancı halleri dışında faaliyet gösterenler ise Ticaret İl Müdürlükleri vasıtasıyla HKS'ye kayıt yaptırabilmektedir. Sisteme kayıt olan her bir sektör mensubu, yürüttüğü ticari

faaliyet doğrultusunda uygun bir bildirimci sıfatıyla tanımlanmakta ve bu sıfat çerçevesinde bir dosya oluşturularak ilgili tüm belge ve evraklar söz konusu dosyada muhafaza edilmektedir. Bildirimcilerin sıfatları ile birlikte, ticaretin nerede, nasıl ve hangi koşullarda yürütüleceği hususları, 5957 sayılı Kanun ve ilgili yönetmeliklerle belirlenmiştir.

Her bir bildirimciye, HKS’ye erişim sağlayabilmeleri amacıyla kullanıcı adı ve şifre tahsis edilmektedir. HKS’ye kayıtlı olmayan sektör mensupları sistem üzerinden bildirimde bulunamamakta; dolayısıyla yaş sebze ve meyve ticaretini yasal olarak sürdürmemektedir.

Öte yandan, üreticiler tarafından üretilmiş ancak henüz ticarete konu olmamış yaş sebze ve meyve ürünlerinin yalnızca depolama amacıyla sevk edilmesi ya da toptancı hallerinde işyeri sahibi olunması durumlarında, üreticilerin de HKS’ye kayıt yaptırmaları ve bildirimde bulunmaları zorunludur. Ancak, üreticiler tarafından yasa ile belirlenen miktar sınırını aşmamak kaydıyla (en fazla 200 kg), üretici pazarlarında gerçekleştirilen perakende satışlarda, bildirim yükümlülüğü bulunmamaktadır. Bu kapsamda, üreticiler söz konusu ürünleri doğrudan nihai tüketiciye arz edebilmektedir. Ankara örneğinde yapılan bir çalışma, toptancı hal yapısının dönüşümünü inceleyerek, sistem içindeki aktörlerin rollerine ışık tutmaktadır (Eronat, 2012).

3.1. Bildirimciler

a) Sanayiciler

Üreticilerden ya da HKS’deki diğer toptancı pazarlama organlarından sınai üretimde kullanmak üzere ürün satın alan sektör mensuplarıdır.

b) İhracatçılar

Üreticilerden ya da HKS’deki diğer toptancı pazarlama organlarından aldığı ürünü yasal koşullar elverdiğinde ihracat yaparak dış piyasalara pazarlayan pazarlama organıdır.

c) İthalatçılar

İlgili mevzuatlar çerçevesinde yaş sebze ve meyve ithal eden, ithal edilen ürünü yurt içinde ticareti yapılan diğer yaş sebze ve meyve ürünleri gibi toptancı ya da perakendeci pazarlama organlarına pazarlayan, bildirim yapmakla mükellef pazarlama organlarıdır.

ç) Üretici örgütleri ve Kooperatifler

Türkiye’de üretici örgütleri ile kooperatifler, tarımsal üreticilerin birlikte hareket etmesini sağlamak amacıyla kurulmuş yapılar olmakla birlikte, amaç ve işlev açısından bazı temel farklara sahiptir. Üretici örgütleri, kurucuları ve üye ya da ortakları yalnızca çiftçilerden oluşan meslekî, ekonomik ya da sosyal amaçlı olarak bir araya gelerek örgütlenmelerdir. 5957 sayılı Kanun çerçevesinde genellikle ürün bazlı kurulan birliklerdir ve temel olarak pazarlama, fiyat istikrarı ve Hal Kayıt Sistemi (HKS) entegrasyonu gibi konulara odaklanırlar. Üretici örgütleri 5957 sayılı kanun kapsamında yaş sebze ve meyve ticareti ile ilgili faaliyetlerde bulunmaları halinde bildirim yapmakla mükelleflerdir. Üreticilerce kurulan tüzel kişilikler, Ticaret Bakanlığından üretici örgütü belgesi almak kaydıyla üretici örgütü olarak kabul

edilmektedir. Üretici örgütleri, ortak veya üyeleri ile ortak veya üyeleri dışındaki üreticiler ile diğer üretici örgütlerine ait malların toptan veya perakende olarak alım ve satımını yapabilmektedir.

Kooperatifler ise 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'na dayanır ve sadece pazarlama değil, aynı zamanda üretim, girdi temini, kredi sağlama ve işleme gibi çok yönlü hizmetler sunarlar. Üretici örgütleri daha dar kapsamlı ve satış odaklı yapılar iken, kooperatifler üretimden tüketime kadar uzanan süreçte daha geniş bir görev alanına sahiptir. Bu nedenle, kooperatifler tarım sektöründe hem ekonomik hem sosyal kalkınmaya katkı sağlayan daha kapsamlı örgütlenme biçimleri olarak öne çıkar. Hallerin sadece altısında, toplam 10.966 üretici ve ikisinde kooperatif faaliyette bulunmaktadır. Faal olan hallerde 6.286 komisyoncu çalışmaktadır. Görüldüğü üzere, yaş meyve ve sebze pazarlamasında üretici ve kooperatiflerin ağırlığının olması arzulanırken komisyoncuların etkin olduğu ortaya çıkmaktadır (Albayrak, 2009).

d) Komisyoncular

Komisyoncular, alıcı ve satıcı arasında serbest piyasa koşullarında aracılık ederek, her iki tarafında haklarını gözeterek, her iki tarafı da günün şartlarında meslekî bilgi ve tecrübeleri doğrultusunda piyasanın durumu hakkında en doğru şekilde bilgilendirmekle ve piyasanın doğru bir şekilde oluşmasını sağlamakla yükümlü olan sektör mensuplarıdır. Komisyoncular, kendi adına ve hesabına toptan yaş sebze ve meyve alımı veya satımı yapamamaktadır.

Komisyoncular, üreticilerin yetiştirmiş olduğu yaş sebze ve meyve ürünlerini, toptancı hallerinde üretici adına pazarlayan ve bu satış işleminden elde edilen bedel üzerinden %8 oranında komisyon alan aracı pazarlama aktörleridir. Elde ettikleri komisyon bedeli üzerinden %18 oranında katma değer vergisi (KDV) ödemekle yükümlüdürler. Komisyoncular, üreticiden teslim aldıkları ürünleri; cinsi, doğal yapısı, standardı, gıda güvenliği koşulları ve kalite kriterlerine uygun biçimde muhafaza etmek, ürün hakkında gerekli bilgilendirmeleri sağlamakla sorumludur. Ayrıca, yasal kesintileri satış bedelinden düşmek suretiyle, kalan ürün bedelini satış tarihinden itibaren en geç on beş iş günü içerisinde üreticiye veya üretici örgütüne ödemekle mükelleftirler. Satışa sunulmak üzere teslim alınan ürünlerin bedelinden, mevzuatla belirlenmiş yasal kesintiler dışında herhangi bir ilave kesinti yapılması komisyoncular açısından yasal olarak mümkün değildir. Üreticilerin sıklıkla kullandığı pazarlama kanallarının komisyoncu ve tüccar olduğu belirlenmiştir (Kınıklı vd., 2019).

e) Tüccarlar

- *Hal İçi Tüccar:* Hal içi tüccar, üreticiden aldığı ya da üretici sıfatıyla ürettikleri ürünleri, hal kayıt sistemine girerek toptancı hallerinde kendi namına pazarlayan sektör mensuplarıdır. Hal içi tüccarlar il dışına giden ürünlerde ve ihtiyaç halinde aynı il'de diğer tüccarlara, marketlere ve pazarcı gibi diğer aracı pazarlama organları ile yaptıkları ticaretle ürünün nihai tüketiciye ulaşmasını sağlamaktadır.

- *Hal Dışı Tüccar:* Hal dışı tüccar, üreticiden aldığı ya da üretici sıfatıyla ürettikleri ürünleri, HKS'ye girerek toptancı halleri dışında kendi namına satan ve satış bedeli üzerinden %2 Rüsum ücreti ödeyen sektör mensuplarıdır. Hal dışı tüccar,

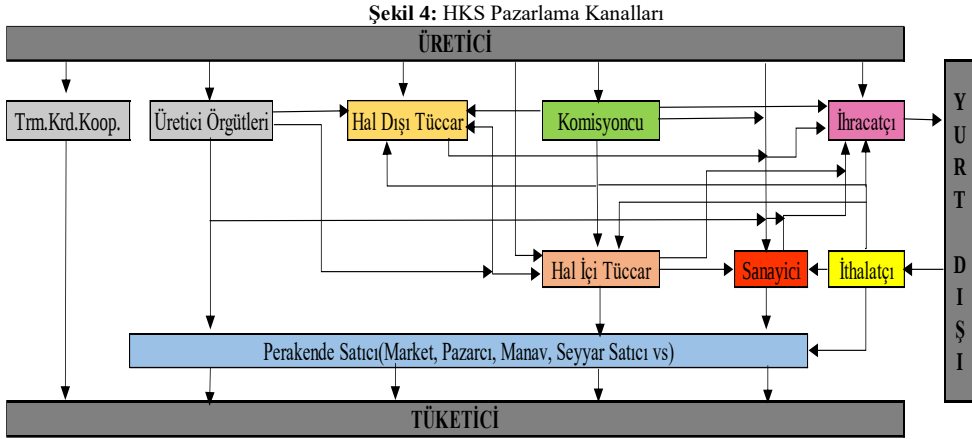
HKS’ de tanımlı yaş sebze ve meyve ürünlerini toptan pazarlama yetkisine sahip olan Hal içi tüccar, İhracatçı, Sanayici gibi bildirimci sıfatına haiz pazarlama organları ile ticaret gerçekleştirebilmektedir. Hal dışı tüccar unvanına sahip pazarlama organlarının ticaretini gerçekleştirdikleri ürünler için yaptıkları bildirimlerle toptancı hali dışında perakende pazarlama kanallarına ürün pazarlama yetkileri bulunmamaktadır. Türkiye’de işlenmiş ürünler dikkate alınmadığında yaş meyve ve sebze üreticiden kendi ya da başkası hesabına ürünü satan farklı özellikteki toplayıcı, simsar, komisyoncu, tüccar gibi araçlar yoluyla tüketiciye ulaştırılmaktadır (Albayrak, 2009).

f) Market, Manav, Pazarcı ve Diğer Perakendeciler

Yaş sebze ve meyve hallerinden aldıkları, yaş sebze ve meyve ürünlerini, nihai tüketiciye pazarlayan perakende pazarlama organlarıdır. HKS’ de bildirimci olarak sıfatlandırılan perakende pazarlama kanalları aracılığıyla ticarete konu olan ürünlerin pazarlama safhalarının denetimi ve istatistiksel analizler için bir veri tabanı oluşması sağlanmaktadır.

g) Lokanta, Otel, Yemekhane, Hastane ve Yurt gibi kuruluş ve İşletmeler

Yaş sebze ve meyve hallerinden aldıkları ürünleri işleyerek nihai tüketicilere sunan pazarlama organlarıdır. HKS’ de bildirimci olarak sıfatlandırılan bu tip işletmeler aracılığıyla, ticarete konu olan ürünün pazarlanmasında tercih edilen pazarlama kanalları, pazarlama organları ve hangi pazarlama marjlarıyla ürünlerin el değiştirerek nihai tüketiciye sunulduğu kayıt altına alınmaktadır. (Şekil 5)



Kaynak: 5957 sayılı kanun, yönetmelik ve Ticaret Bakanlığı sıfat işlem tablolarından faydalanılarak HKS’yi kullanım oranları göz önünde bulundurularak, yazar tarafından oluşturulmuştur. (Ticaret Bakanlığı, 2012a)
(<https://www.hal.gov.tr/SiteAssets/Lists/DuyurularListesi/EditForm/Sifat%20IslemTablosu.pdf>).
Erişim: 14.04.2025.

Çizelge 4’te 2025 yılı için Hal Kayıt Sisteminde mevcut kayıtlı sıfatlar altında bulunan bildirimci sayıları ve toplam bildirimci sayısı belirtilmektedir. Toplam 19

adet bildirimci sınıfı ve bu 19 bildirimci sınıfında 70.909 adet yaş sebze ve meyve ticaret mensubu yer almaktadır.

Çizelge 4: Hâl Kayıt Sistemi Kullanıcı Verileri (2025)

S/N	Kayıtlı Sınıf	Adet	Oran (%)
1	Pazarcı	17.753	25,0
2	Üretici	15.280	21,5
3	Hal Dışı Tüccar	9.566	13,5
4	Hal İçi Tüccar	5.468	7,7
5	Komisyoncu	3.284	4,6
6	Manav	4.374	6,2
7	Market	3.098	4,4
8	İhracatçı	6.356	9,0
9	Depo Tasn. / Ambar	2.161	3,0
10	Üretici Örgütü	835	1,2
11	Sanayici	877	1,2
12	İthalatçı	1048	1,5
13	Lokanta	456	0,6
14	Otel	102	0,1
15	Yemek Fabrikası	102	0,1
16	Yurt	34	0,05
17	Hastane	7	0,01
18	İmalatçı	92	0,1
19	E Market	16	0,02
TOPLAM		70.909	100

Kaynak: Ticaret Bakanlığı (<https://ticaret.gov.tr/istatistikler/bakanlik-istatistikleri/ic-ticaret-ve-tuketici-istatistikleri/meyve-ve-sebze-ticareti-verileri>), Erişim: 14.04.2025

3.2. Bildirimcilerin yükümlülükleri

- Yaş sebze ve meyve ticareti yapmak isteyen her bir sektör mensubu, bildirimci olarak Hal Kayıt Sistemine kayıt olmak,
- Ticareti gerçekleşecek olan her yaş sebze ve meyve için bildirimde bulunmak,
- Beyan edilen bildirim miktarının üstünde alım, satım ve devri olan ürünlere ait bildirimde bulunmak,
- Beyan edilen bildirimle ilgili olarak Hal Kayıt Sistemine bildirilen bilgilerin doğruluğunu kontrol ederek, eksiklik ya da hataların anında doğru bilgilerle düzeltilmesini sağlamak,

d) Beyan edilen bildirim ile ilgili olarak tahakkuk edilen hal rüsumunu beş iş günü içinde ödenmesini sağlamak,

e) Hal Kayıt Sistemine giriş yaparak, bildirim işlemi yapabilmesi için kendisine verilen kullanıcı adı ve şifreyi, 5957 sayılı kanun gereklerince kullanarak, gizliliğini korumak,

f) Hal Kayıt Sisteminde kayıtlı olan iletişim bilgileri için olan değişiklikleri hemen, öbür değişiklikler için ise en geç bir ay içinde Hal Kayıt Sistemine işlenmesi için Hal Şube Müdürlükleri ya da İl Ticaret Müdürlüklerine başvurmak,

g) Kanun ve yönetmeliklerde belirtilen mevzuat işlemlerine ve Bakanlık yetkisinde belirlenen tüm sorumlulukları yerine getirmekle mükelleftir. Bildirimcilerin yükümlülükleri Hal Kayıt Sistemi yönetmeliği ile belirlenmiştir (Ticaret Bakanlığı, 2023).

Sonuç

Dünya da insan nüfusunun geometrik artışla katlanarak artması önceleri sadece gıda güvenliği kaygısı oluştursa da tarım teknolojilerinde ve tarımsal uygulama yöntemlerindeki bilimsel gelişmelerle beraber dünya kaynaklarının etkin kullanımı ile bu sorunun üstesinden gelinebileceği kabul görmüştür. Fakat doğal kaynakların kontrolsüzce yoğun kullanımı, ürünlerde verimi artırabilme adına kullanılan kimyasallarla çevreye verilen zarar, aynı amaçla GDO’ lu ürünler yetiştirilerek insan sağlığına verilen zararlar üzerine yapılan bilimsel çalışmaların ışığında zamanla gıda güvenilirliğinin de önemi toplumlar ve ülkeler açısından kavranmıştır. Gelişmiş ülkelerde yalın beslenmenin değil, sağlıklı ve yeterli beslenmenin önemi zamanla daha çok sorgulanır olmuştur. Bu nedenle gıda güvenilirliği açısından tarımsal ürünlerde belirli standartlar doğrultusunda dış ticarete onay verilmesi ekonomik açıdan da gıda güvenilirliğinin ehemmiyetini artırmıştır.

Yaş sebze ve meyve üretimi temel besin maddelerini sağlayarak yeterli beslenme ile gıda güvenliği açısından önem arz ederken, içerdiği yüksek oranda su, mineral, vitamin, protein, karbonhidrat ve lif içeriğiyle sağlıklı ve yeterli beslenme ile gıda güvenliği açısından da önem arz etmektedir. Yaş sebze ve meyve üretiminin her coğrafyada etkin yapılamaması yaş sebze ve meyve sektörü dış ticaretini de ülke ekonomilerinin refahı açısından önemli hale getirmektedir. Türkiye’nin bulunduğu coğrafya, iklim ve çevre koşulları ile yaş sebze ve meyve üretimi için ideal bir habitat olması yaş sebze ve meyve dış ticareti açısından önemli avantajlar teşkil etmektedir.

Ancak gıda güvenliği ve ekonomi yönünden stratejik bir sektör olan yaş sebze ve meyve sektöründe, üretimin bilinçsiz ve kontrolsüzce artırılması tarımsal gelirlerin yükseltilmesi için yeterli değildir. Üretim planının yapılarak, üretimin doğru yönlendirilmesi, arz ve talep dengesinin sağlanarak üretici ve tüketici çıkarlarının gözetilmesi, düzenli, akıcı ve kayıt altına alınmış pazarlama organizasyonları tarımsal üretimin etkinliğini artırırken, ülke ekonomisine de büyük katkı sağlayarak potansiyel üretici ve tüketici olan geniş toplum kesimlerinin refah seviyesini de yükseltmektedir. Plansız üretim dönem dönem arz fazlalığı ya da arz kısıtlılığı yaşanmasına neden olmaktadır. Toptancı hallerinin bu arzla ilgili sorunları laboratuvar, paketlenme/ambalajlama, depolama gibi olanaklarının yetersizliği, nedeniyle

çözemesi, üreticilerin yeterince desteklenmemesi ve yaşadıkları finansman eksiklikleri, gibi olumsuzluklar üretici, toptancı, perakendeci gibi sadece pazarlama organizasyonu içindeki aktörleri değil nihai tüketici ile beraber toplumun her kesimini olumsuz etkilemektedir. Üreticinin süregelen kazanç kayıpları, üreticiyi etkin tarımsal üretimden uzaklaştırarak, üretimi sonlandırmasına neden olmaktadır. Toptancı ve perakendeci pazarlama organlarının pazarlama organizasyonu içinde yaşadıkları olumsuzluklar, pazarlama marjının artmasına ve ürünlerde kalitenin bozulmasına neden olmaktadır. Pazarlama marjlarının artması da perakende fiyat oluşumunun yüksek seviyelerde belirlenerek zincirin son halkası olan nihai tüketicinin refah seviyesinin düşmesine neden olmaktadır.

Yaş sebze ve meyve sektöründe sürdürülebilirlik, yalnızca üretimin niceliksel olarak artırılmasıyla değil, üretimin planlı, kayıtlı ve denetimli bir sistem dâhilinde yönlendirilmesiyle mümkündür. Bu bağlamda, Hal Kayıt Sistemi (HKS), üretici, toptancı, perakendeci ve nihai tüketici arasındaki ilişkilerin şeffaf ve izlenebilir hale getirilmesini sağlayarak sektördeki yapısal sorunlara çözüm sunmaktadır. HKS, üretimden tüketime kadar olan sürecin kayıt altına alınması yoluyla arz ve talep dengesinin sağlıklı biçimde kurulmasına katkı sağlarken, piyasa istikrarının temin edilmesine, pazarlama marjlarının düşürülmesine ve ürün kalitesinin korunmasına olanak tanır. Sistem sayesinde, kayıt dışı faaliyetlerin önüne geçilerek hem vergi kayıpları önlenmekte hem de üretici gelirleri daha adil biçimde düzenlenmektedir.

Ayrıca, toptancı hallerinin altyapısal yetersizliklerinin ve üretici finansman açıklarının olumsuz etkilerinin azaltılmasında HKS'nin sağladığı veri temelli yönetim anlayışı, tarımsal üretimin verimliliğini artırarak ülke ekonomisine önemli katkılar sunar. Nihayetinde Hal Kayıt Sistemi, sadece ekonomik değil aynı zamanda sosyal refahı da hedefleyen, sektörel bütünlüğü gözeten stratejik bir araç olarak değerlendirilmelidir.

Türkiye'de yaş meyve ve sebze ticaretinin daha şeffaf, izlenebilir ve kayıt altına alınabilir bir yapıya kavuşması amacıyla geliştirilen Hal Kayıt Sistemi (HKS), önemli bir dijital dönüşüm aracı olarak değerlendirilmektedir. Ancak sistemin uygulama aşamasında karşılaşılan çeşitli yapısal ve işleyişe dayalı sorunlar, hedeflenen etki düzeyine ulaşılmasını sınırlamaktadır.

Sisteme kayıtlı aktör sayısının yetersizliği, üretici örgütlerinin süreçte aktif rol üstlenememesi, küçük üreticilerin teknik bilgi eksikliği, bildirim yükümlülüklerinin karmaşıklığı ve cezai yaptırımların caydırıcılıktan uzak olması sistemin işlerliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Bunun yanında, bazı pazarlama kanallarında hâlen kayıt dışı alışverişlerin sürmesi, HKS'nin temel hedeflerinden biri olan piyasa düzenlemesinin ve fiyat denetiminin tam anlamıyla sağlanmasını engellemektedir.

Bu çerçevede, Hal Kayıt Sistemi'nin etkinliğini artırmak amacıyla bazı stratejik düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Öncelikle sistemin sadeleştirilmesi, mobil uygulamaların işlemselliğinin artırılması ve kullanıcı eğitimlerinin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Küçük üreticilere yönelik teknik rehberlik, yayım çalışmaları ve teşvik mekanizmaları devreye alınmalıdır. Üretici örgütlerinin sürece

aktif biçimde dâhil edilmesi, veri kalitesini artıracaktır ve sistemin tabana yayılmasını kolaylaştıracaktır. Ayrıca, denetim kapasitesinin güçlendirilmesi, caydırıcı yaptırımların kararlılıkla uygulanması ve kayıt dışı ticaretin sistem dışına itilmesi önem arz etmektedir.

Sonuç olarak, yaş meyve ve sebze ticaretinin dijital olarak izlenebilir, kayıtlı ve adil bir yapıya kavuşturulması; sadece üretici ve tüketici haklarının korunmasını değil, aynı zamanda tarımsal arz güvenliğinin ve fiyat istikrarının sağlanmasını da mümkün kılacaktır. Bu doğrultuda, Hal Kayıt Sistemi’nin teknik, hukuki ve yönetsel açıdan sürekli geliştirilmesi, sürdürülebilir tarım piyasaları açısından kritik bir gerekliliktir.

Kaynakça

- Adanacıoğlu H., Yercan M. (2012). Yeni hal kanununun tarım kesimine olan muhtemel etkilerinin değerlendirilmesi. 10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi 5-7 Eylül 2012: 844-845.
<https://kutuphane.tarimorman.gov.tr/vufind/Record/1183731>
- Akpınar, M., Özkan B., Kızılay H., Atalay Oral M. (2009). Tüketicilerin yaş meyve sebze tedarik kanalı seçimi: modern (süper-hipermarket) perakendeciler, *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 22 (2), 211-221.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/18055>
- Aksulu, İ. (2000). “Tüketiciyi perakendeci markasına yönelten nedenler”, 5. Ulusal Pazarlama Kongresi, Antalya, 327-347.
<https://www.pazarlama.org.tr/uploads/files/upk5.pdf>
- Albayrak, M. (2009). Yaş meyve ve sebze pazarlama merkezleri: Toptancı haller-pazarlar (Dünya, AB ve Türkiye’den örneklerle). Detay Yayıncılık: 41-57.
- Astill, J., Dara, R. A., Campbell, M., Farber, J. M., Fraser, E. D., Sharif, S., Yada, R. Y. (2019). Transparency in food supply chains: A review of enabling technology solutions. *Trends in Food Science & Technology*, 91, 240-247.
<https://doi.org/10.1016/j.tifs.2019.07.024>
- Aytop, Y., Çetinkaya, S., & Hanoğlu, U. (2022). Meyve ve sebzelerin karekodlu takibini etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 9(3), 618-627. <https://doi.org/10.30910/turkjans.1121346>
- Chen, Z. (2007), "Buyer Power: Economic Theory and Antitrust Policy", Zerbe, R.O. and Kirkwood, J.B. (Ed.) Research in Law and Economics (Research in Law and Economics, Vol. 22), Emerald Group Publishing Limited, Leeds, pp. 17-40. [https://doi.org/10.1016/S0193-5895\(06\)22002-5](https://doi.org/10.1016/S0193-5895(06)22002-5)
- Çetin, B. (2009). Yeni perakendecilik sisteminde toptancı hallerinin izlemesi gereken stratejiler. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Eronat, M. A. (2012). Structural changes in fresh fruit and vegetable distribution channels between 1982-2012 in Turkey: The Ankara wholesale market case (Yüksek Lisans Tezi). Middle East Technical University.
- Kınıklı, F., Adanacıoğlu, H., Özer, G., Yılmaz, C. (2019). Komisyoncuların Hal Kayıt Sisteminin etkinliği hakkındaki görüşleri: İzmir ili yaş sebze ve meyve

- toptancı hali örneği. *Mediterranean Agricultural Sciences*, 32(2), 159-165.
<https://doi.org/10.29136/mediterranean.528813>
- Kurtuluş, M., Sen C. (2014). Food traceability and consumer awareness in Turkey: A review article. *Journal of Animal and Veterinary Advances*, 13(5), 350-354.
<https://docsdrive.com/pdfs/medwelljournals/javaa/2014/350-354.pdf>
- Mysoft. (2019, Kasım 14). Hal Kayıt Sistemi nedir? HKS mobil ne işe yarar? Mysoft Resmi Blog. [https://www.mysoft.com.tr/hal-kayit-sistemi-ve-hks-mobil-hakkindabilinmesigerekenler#:~:text=Hal%20Kay%C4%B1t%20Sistemi%20\(HKS\)%2C,50%20bine%20yak%C4%B1n%20kullan%C4%B1c%C4%B1%20bulunmaktad%C4%B1r.](https://www.mysoft.com.tr/hal-kayit-sistemi-ve-hks-mobil-hakkindabilinmesigerekenler#:~:text=Hal%20Kay%C4%B1t%20Sistemi%20(HKS)%2C,50%20bine%20yak%C4%B1n%20kullan%C4%B1c%C4%B1%20bulunmaktad%C4%B1r.)
- Ölmez, M., Demirörs, A. (2015). Yeni hal yasası üzerine bir derleme. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 8(2), 59-65
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/417959>
- Özgüç, N., Mitchell, A. (2000). Şehirlerin alternatif alışveriş mekânları: İstanbul'da haftalık pazarlar. *Tasarım-Kuram Dergisi*, 2, 35-58.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/209250>
- Resmî Gazete. (2010, 26 Mart). Sebze ve meyveler ile yeterli arz ve talep derinliği bulunan diğer malların ticaretinin düzenlenmesi hakkında kanun (Kanun No: 5957). T.C. Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/03/20100326-1.htm>
- Ticaret Bakanlığı. (2012). Hal Kayıt Sistemi (HKS) uygulama kılavuzu. <https://ticaret.gov.tr/ic-ticaret/bilgi-sistemleri/hal-kayit-sistemi-hks>
- Ticaret Bakanlığı. (2012a). Sıfat İşlem Tablosu [PDF]. Hal Kayıt Sistemi. <https://www.hal.gov.tr/SiteAssets/Lists/DuyurularListesi/EditForm/Sifart%20IslemTablosu.pdf>
- Ticaret Bakanlığı. (2023). 5957 sayılı Sebze ve Meyveler ile Yeterli Arz ve Talep Derinliği Bulunan Diğer Malların Ticaretinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5957&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Yılmaz, S. (2007). AB'ye Uyum Sürecinde Türkiye'de Yaş Sebze ve Meyve Toptancı Hallerinin İşleyişinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Antalya İli Toptancı Hali Örneği, Tarım ve Orman Bakanlığı, Yayın No:169, Ankara. <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepg/Belgeler/Yay%C4%B1n%20Ar%C5%9Fivi/20062011%20Yay%C4%B1n%20Ar%C5%9Fivi/Yay%C4%B1nNo169.pdf>